

„EGY AZ ISTEN”

ÍRTA:

TABÉRY GÉZA

Jókainak erdélyi emléke, az erdélyi magyarságnak pedig emlékeztetője legyen ez a könyv.

A legnagyobb mesemondó születésének századik éve telt be az idén és félszáz esztendővel ezelőtt írta Jókai azt a regényét, amely nemcsak meséjében, de a benne kifejezésre lombosodó gyönyörű pacifizmusában inkább mint valaha időszerű programja, rendeltetés-szerű útmutatója lehet a mi mai, romániai életünknek. „*Egy az Isten!*”

Sokszor van úgy, hogy az ember vagy a tömegek lelkébe bele-vésődik egy szemük előtt lejátszódó esemény, tudatában felraktározódik egy futólag olvasott gondolat, aminek a jelentőségére az egyén évek múlva, a tömegek emberöltők múlva ébrednek.

* * *

Jókai erdélyi napjai után loholóban hallottam ezt az előbbmondottakra élénken rávilágító történetet:

/Innak a Sárdi Sámuel unitárius papnak egyik leszármazottja, aki a magyar szabadságharc idején, tehát Jókai „*Egy az Istenének*” napjaiban Torockón lelkészkedett, gyermek kora óta fülébe csengett egy idegen vezényszó:

„*Sicsász*”.

Sárdi Sámuel leszármazottja, Sárdi Lőrinc gyermekkorában Torockó főterén hallotta ezt a komandót, amikor a Jókai által leírt torockói csatározások után az orosz kozákok bevonultak s békét teremtettek az unitárius bányavároskában.

És Sárdi Lőrinc élete végéig megőrizte az orosz bevonulás élményeit. Mintha tegnap látta volna: emlékezett hatvan év múlva is a kozákok bozontos bőrsüvegére, pikáikra, apró hegyi paripáikra.

És emlékezett a fülíg hasító vezényszóra is, mely 1849 augusztusának egy felejthetetlen reggelén oly értetlenül hasított a torockói menybolt kékségébe:

„*Sicsász, sicsász.*”

Férfivé cseperedve aztán Sárdi Lőrinc sokat kutatta e szónak jelentését. Átböngészett egy csomó orosz szótárt, faggatott oroszul tudó embereket, de sem a könyvektől sem az emberektől nem tudott magyarázatot kapni a *sicsász* jelentésére.

Teltek az évek, sőt az évtizedek is. Lassan lassan feledés vont fátylat a vénülő Sárdi történelmi fejtörőjére, a megfejthetetlen kozák vezényszóra. Mígnem egyszer, immár élete alkonyán, föl nem bukkan előtte újból a gyermekkori két titokzatos szó.

A történetíró Szádeczkinék egy Kaukázusban tett tanulmányútjáról olvasta Sárdi Lőrinc valamely budapesti lapban a beszámolót. Szádeczki egy addig alig ismert ázsiai törzset, a kabarokat ismertette leírásában s foglalkozott velük etnográfiai és nyelvi szempontokból. S a kabar törzsnek a magyarral rokon eredetét Szádeczki többek között éppen a *sicsász* igeen keresztül etimologizálta, amely ige a magyarban a „vigyázz”-nak felel meg.

Így adta a véletlen Sárdi Lőrinc kezébe egy rejtélynek a kulcsát, aminek a jelentőségére egyébként sohasem sikerült volna rájönnie.

* * *

Ugyanabban a Jókai regényben, amihez gyermekkori élményén keresztül Sárdi Lőrincz élete fűződött, ugyanebben az *Egy az Istenben* írja le a mi halhatatlan regényírónk egy torockói származású legényekből rekrutált osztrák zászlóaljnak egy csodaszép haditényét a solferinói híres ütközet keretében a *Madonna della Scoperta* magaslat ellen.

Elevenítsük emlékezetünkbe ezt a leírást:

„. . . Manassé társainak a ciprusok alján *lábhoz a fegyvert!* volt vezényelve; nekik a halmot kellett megtartaniuk.

Sárdi Sámuel arcképe.

(Mezey festőművész rajza után készítette a hetvenes években íj. Sárdi István. Sárdi Sámuel volt 1849-be tehát Jókai „Egy az Istenének” története idején Torockó város unitárius lelkésze).

Manassé egy letört koronájú ciprusfának vetve a hátát s fegyverét ölében tartva nézett a lőporfüst ködében úszó tájképen végig.

Most egy parancs szó érkezett a fővezérségtől.

„Az a zászlóalj, mely a ciprusok halmát tartja megszállva, foglalja el a *Madonna della Scoperta*”. A zászlóalj parancsnok azt mondja: kézbe a fegyvert s aztán előre fiúk!

Az egész hadsor Manasséra néz.

És ha Manassé a fejét tagadó intésre fogja mozdítani, az egész zászlóalj bizonyára lábhoz csapja a fegyvert s azt fogja mondani: ma nem!

És a parancsnok vitéz katona ugyan, de azért tudni fogja, hogy a mi másnak lehetetlen volt, az neki is lehetetlen, sokszor megtörténik az, hogy az ütközet hevében a halálba vezényelt csapat ahelyett, hogy mozdulna, leül a földre.

Manassé felnézett a lőpor ködtől nehéz égre és nagyot sóhajtott.

Tehát itt az óra, amelyben sorsa vaskeze előtt meg kell hajolnia. Neki a béke apostolnak bele kell rohannia a vérontás munkájába.

— Legyen meg a te akaratod!

Azzal a fegyverét közepén kapva kilépett a sorból s oda kiálta testvéreinek:

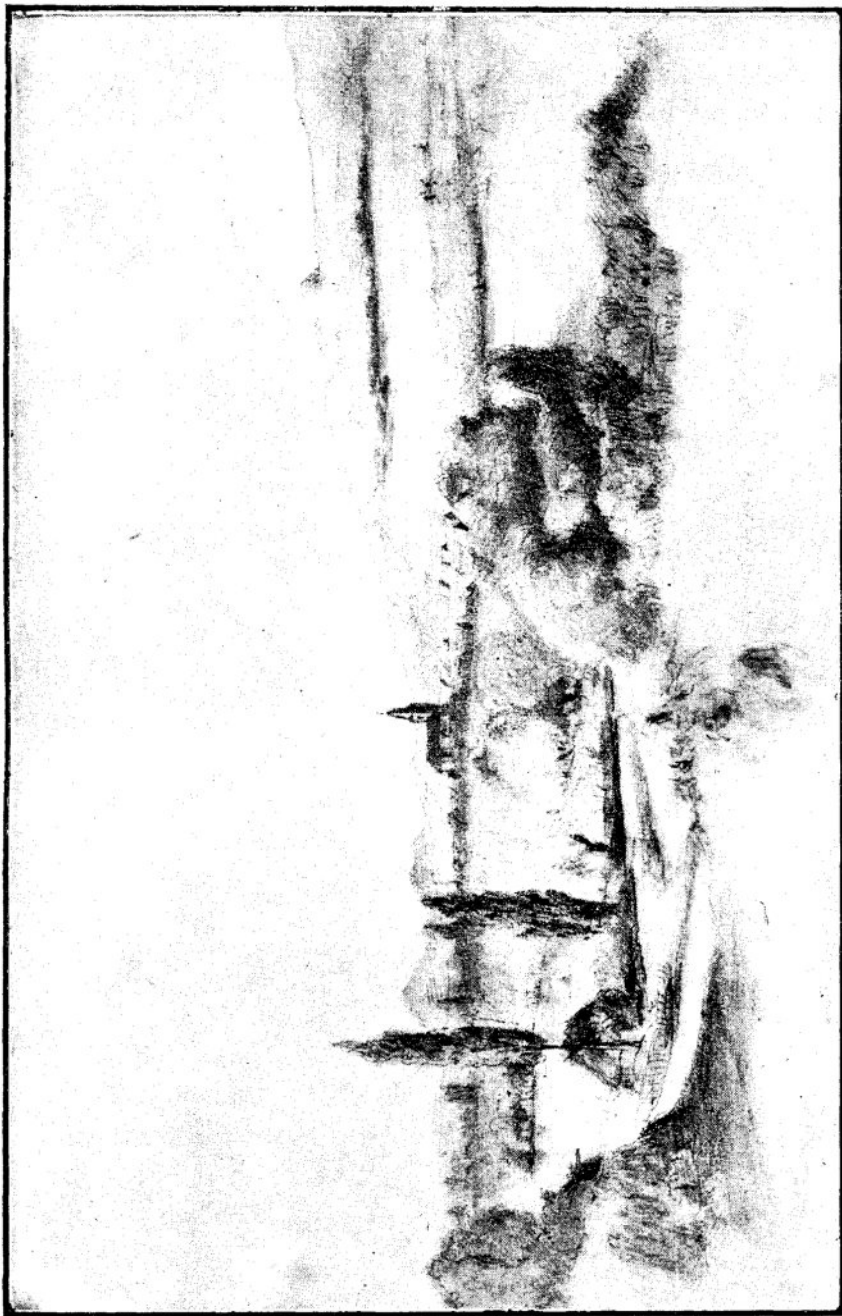
— Előre testvérek!

S arra mindannyian fegyvereiket súlyegyenbe kapva megindultak utánna. Egy éneket kezdtek el: „*Erős várunk nekünk az Isten!*” Azzal indultak el az ostromra.

De ők nem azt az utat követték, amit az előttük kísérő csapatok, a lehető, hanem neki vágtak a lehetetlennek. Egyenesen szemközt mentek a „*Madonna della Scoperta*” teraszfalának, fel a meredeken, ahol egy fa, egy bokor nem védte meg őket.

és nyomultak előre s egy lövést nem tettek azalatt.

A falakról gyilkos tüzelés fogadta őket. A hű fiuk közül sok nem végezte be a megkezdett éneket. Társai átléptek a holttesten s tovább énekelték: „*Hit megvéd a kísértet ellen!*”

Torockó látkepe Borév felől.
(Sárdi István festőművész ceruzarajza 1877-ből).

Oly gyorsan, mint a gondolat elérték a teraszfalat.

S a fal nem állította meg őket.

Az összefogott kezek, az egymásba vetett vállak, a falba döfött szuronyok képezték a lépcsőt. Mikor a zsolozsma utolsó sorát énekeltek, már fenn voltak a falon. Manassé, volt a legelső.

És¹ az egész ostrom alatt egyetlen lövést sem tettek! A nap-hosszat vitatott Madonna della Scoperta el volt foglalva. A zászlóalj parancsnok magánkívül volt örömeiben, diadalában! Manassét megölelte és megcsókolá. Hanem az ellenfél nem hagyta abba a dolgot.

Minden oldalról megindultak a francia csapatok a major épületet visszafoglalni. Támadásra hívó trombiták recsegése hangzott a magaslatok fedett utain. A dobok riadót vertek. Maga a császárgárda jelent meg a csatatéren.

— Hadd lőjjenek! szólt a parancsnok. Tízszeres erővel is megküzdünk itten. Visszaverjük őket míg saját csapataink utánunk érkeznek! Tüzet fiúk!

Most aztán Manassé csendesen ingatva a fejét, tagadólag intett s arra minden katona lábhoz ereszté a fegyvert.

— Mi ez? szólt elbámulva a parancsnok. Manassé fölemelte az öklét és égfelé fölnyújtott hüvelykujjal azt mondta:

— *Egy az Isten.*

S arra társai is mind azt tették és azt mondták:

— Egy az Isten.

— De hát mit jelent ez?

— Az Isten aki megtiltotta az emberölést.

— De ti katonák vagytok, csatatéren álltok!

— Megálljuk helyünket, megyünk ahova küldenek, meg tudunk halni, de embert ölni nem.

— De hisz akkor az ellenség öl meg benneteket.

— Azt ő teheti.

A parancsnok fenyegetőzött, sírt, könyörgött, mind hasztalan. Mindenre azt felelték neki, hogy „*Egy az Isten*”, parancsolni lehet,

hogy lőjenek, de az csak lőpor vesztegetés lesz, ők a levegőbe fognak lőni: „*Egy az Isten*”!

És senki sem tett egy lövést is a közeledő ellenségre.

Azt megdöbbené a kimagyarázhatlan nyugalom. Kelepcét gyanított benne. S ez alatt körül fogni igyekezett a majort, a császári gárda elfoglalta a ciprusok halmát és ágyukat vontatott fel oda, de csodálatos jelensége a sors intézkedéseinek, azokkal nem a Madonna Delia Scopertát kezdte el lövetni, hanem a „*Spia d'Itáliát*”. A gránátok háromezer lépésnyi távolságból csapkodtak le a fellegvár falai közé.

A túlsó félről új osztrák hadcsapatok siettek rohamlépésben a fenyegetett major felé.

Egy végső elkeseredett tusa volt készülöben azon épületcsoport körül, melyet egy férfi had tart elfoglalva, aki nem akar embert ölni.

Akkor meg kell nekik halni mind! Vagy az ellen, vagy a jóbarát kezétől.

Arra is készen vannak.

S már közel volt a Catalauni tömeggyilkoláshoz hasonló katasztrófa, amidőn egy harmadik harcoló fél elegyedett az ütközetbe. Egy harmadik, aki eddig hallgatott.

Nem nézhette tovább.

A havasok felől irtóztató fergeteg rohant alá, odavetve magát a két harcoló ellenfél közé, az feltépte a véres homokot a küzdőtérről s oda vágta a küzdők arcába. Az kitépte kezeikből a zászlókat, az éjszakát csinált körülöttük porfellegből, hogy ne láthassák egymást, s villámostoraival csapkodott jobbra úgy mint balra, az elnémitá mennydörgéseivel az ágyúdörejt, az folyammá árasztá a patakokat a küzdő felek között, az eltörülte az embercsinálta haditervet a csatapiacról s ezt ordítá mind a két fél fülébe: „Vége!” Egyik fél sem nevezheti magát győztesnek, a harmadiké marad a csatatér.

Harcról nem volt már többé szó, csak menekülésről. Egyes előre tolt csapatoknak a vihar, vész, porfelleg közepett a saját jó-

szerencsájükre kellett megkísérteni, a visszavonuló táborral való egyesülhetést. A zápor szakadt s a villámlobbanásnál, mintha tengerfenék volna, úgy tűnt elő a táj, minden irányba siető embercsoportjaival s mikor a villám pihent, még fel-fel világított egy pontján a csatatérnek a vérvörös lobbanások fénye. Ott még két hadsereg folytatja az éjsötétben a felhőszakadásban az emberharag harcát, nem törődve az Isten haraggal s a halmokon túl egy égő város veti a nyugtalan égre görögtűz világát. Dobpergés, trombita recsegés, népordítás vegyül a menydörgés közé.”

* * *

. . . Hányszor olvastuk ifjú kíváncsisággal, békekereső mohó férfiassággal az *Egy az Istennek* eme felülmúlhatlan lapjait, anélkül, hogy a solferinói egyoldalú ütközet igazi jelentőségére ráeszmélünk volna!

Mint ama Sárdi Lőrincnek, a torockói unitárius papsarjnak a *Sicsász*, a mi fiatalságunkból nekünk is sokszor felködlött, ha nem is a magunk élménye, de az olvasmány átélésének erejével: *Solferino*.

. . . „Harcról nem volt már szó, csak menekülésről ... s a zápor szakadt ...”

Az erdélyi magyarság létért való küzdelmében a fegyvertelen szóé a legszentebb szerep. A mi Solferinónk elfoglalandó Madonna della Scopertája egy mainál jobb, becsületesebb kisebbségi életstandard. Ebben az ütközetben amelynek Manassé-szerepére senki sem lehet méltóbb mint Jókai: *ebben a harcban csak dalolva győzhettünk, mint ahogy ő dalolt, szelíden és mesélt rendületlenül egy életen át.*

Akiknek asztalára oda helyezzük ezt az emlékkönyvet, sohase felejtsek Solferinot, sem az *EgyazIstent*, sem pedig azt a kötelezettséget, amivel az erdélyi magyar kultúra fenntartásának tartoznak saját érdekükben.